

НАША БАТЬКІВЩИНА

О Р Г А Н
УКРАЇНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧЕ-ТУРИСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА „ПЛАЙ”
У ЛЬВОВІ

7. і 8. ЧЧ.

ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1937.

1. РІК

МИКОЛА КУЛИЦЬКИЙ

Найстарші українські оселі у Ставропільщині

Південно-східні окраїни наших земель не просліджені належно під етнографічним оглядом. І перший російський список людности з 1897. р. і другий совітський з 1926. р. не подають нам даних про людність поодиноких сіл; вони дають тільки загальні числа цілих повітів чи районів. Тому з приємністю читаємо книжку, в якій згадується про національне обличчя поодиноких осель у наших східних окраїнах. Такі дані можна знайти в льокальних губерніяльних чи окружних виданнях.

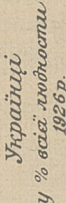
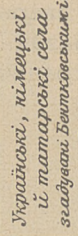
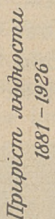
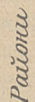
Ставропільщина спеціально для нас цікава тим, що в ній стрінулися два національні елементи — український із московським, які колонізують її по сьогоднішній день. У Ставрополі вийшла в 1883. р. книжка І. Бентковського п. н. „Статистико-географическій путеводитель по Ставропольской губерні”. В цім провіднику подано між іншими роки оснування поодиноких сіл, кількість людности з 1881. р. та мимоходом згадано також про національність деяких сіл.

Щоби порівняти числа людности Ставропільщини з 1881. р. з 1926. роком, треба було поділити її на райони з 1926. р. Стара Ставропільщина обіймала в 1926. р. 20 районів (гляди на першу мапку), у кожному районі зчисляв я людність усіх сіл з 1881. р. та сконструував мапку приросту людности в часі від 1881. до 1926. р. На основі дат заснування осель доходимо до цікавих висновків. У безпереривній смузі між Ставрополем і Воронцево-Олександрівським (над Кумою) мають села як свою дату оснування переважно роки 1777—1800. До цієї смуги належать райони: Московський, Ставропільський, Петрівський, Олександрівський, Олександрійський (належав частинно до Ставроп. губ.) та Воронцево-Олександрівський. На південь (у Куршавському районі) та на північ від цієї смуги повстають оселі в рр. 1800—1876 і пізніше. У старшій смузі переважає московський елемент (козаки Хоперського полку), в новішій — український. Коли поглянемо на другу мапку, то бачимо, що приріст людности в рр. 1881—1926 на пізніше заселених просторах був дуже великий, бо український елемент напливав на землі кочовиків тоді (четверта мапка), коли старша смуга була вже сколонізована росіянами. Людність приросла сильно на північному сході: у Виноділенському районі збільшилася людність на 185%, у Лівокумському на 330%, Архангельському на 209% та на півдні в Куршавському на 216%. Загально у Ставропільській губернії був такий приріст людно-

сти: в рр. 1881—1897 — 73%, в рр. 1897—1926 — 35%, а в рр. 1881—1926 — 130%; від 1881. до 1926. р. людність зросла з 504.100 на 1,180.000.

На четвертій мапці розмістив я села, в яких живуть українці, німці й татари. Але українських сіл у 1883. р. було більше, та на жаль при описі сіл Бентковський тільки в деяких випадках ляконічно згадує про національне обличчя села: „малороссы” або „население великорусскаго племени, есть и маророссы”. Ці перші зазначено в нас на мапці як чисто українські, другі як частинно українські. У Воронцево-Миколаївськiм районі села: 1. Лопанське. Бентковський каже, що населення цього села це росіяни, але Семенов (Новороссія, том. XIV) згадує про людність того села, як переселенців зі села Лопань на Харківщині (це село лежить на північ від Харкова при залізничному шляху Харків—Білгород). Лопанське, основане в 1830. або 1831. р. 2. Богородицьке — українці, осн. 1842. р. 3. Миколаївське, переселенці з Київщини (Семенов), осн. 1862. р. 4. Сальське, 38% українців (Олесевич, Статист. таблиці українського населення ССРР, Варшава, 1930). У Медвежинському районі села: 5. Краснополянське — росіяни й українці, осн. 1812. р. У Великодебретівському районі: 6. Хагінське — німці й естонці. У Виноділенському районі: 7. Бурукшун — українці, осн. 1872. р. 8. Велика Джалга — українці, осн. 1868. р. 9. Кевсала — кримські татари, осн. 1865. р. 10. Винодільне (Чемрек) — українці й росіяни, осн. 1860. р. 11. Мартінфельд — німці. У Дивенському районі: 12. Вознесенське — українці, осн. 1873. р. У Московському районі: 13. Ізобильно — Тищенське — 46% українців, 44% росіян (Олесевич), осн. 1872. р. У Ставропільському районі: 14. Йогансдорф — німці, перенесені зі Саратовщини 1847. року. У Петрівському районі: 15. Донська Балка — переважно українці, частинно росіяни, осн. 1787. р. У Куршавському районі: 16. Султанівське — українці і греки, осн. 1866. р. 17. Крим-Гирейвське, українці й частинно росіяни, осн. 1866. р. 18. Ногут — українці й частинно греки, що прийшли сюди з Туреччини в 1864. р. Потім прийшли сюди й українці, та греки довго з ними ворогували. Село основано 1865. р. 19. Куршавка — українці, осн. 1869. р. 20. Кангли — ногайці, осн. 1865. р. В Олександровському районі: 21. Журавське — росіяни й українці, осн. 1816. р. 22. Китаївське — росіяни й українці, осн. 1840. р. В інших районах: 23. Довсунське — німці, 24. Лівокумське — українці, осн. 1842. р. 25. Прикумське (Св. Хрест, також Карабагли) — росіяни, українці й вірмени, осн. коло 1810. р. 26. Архангельське (Циганівка) — росіяни й українці, осн. 1840. р. 27. Ніни (Фролів Кут) — росіяни й українці, осн. 1876. р.

Це далеко неповний образ розміщення українців у Ставропільщині в ті часи, бо, як я вже згадав, автор переважно промовчує національність, звичайно називаючи людність православною. Ось, напр., у Дивенському районі є село Київське, але про його національний характер не згадано, а воно певно українське, основане (1876. р.) переселенцями з Київщини, про що свідчить його назва. Подібно, напр., російське село Тамбовка (Новомихайлівське) в Медвежинському районі основане 1843. р. переселенцями-росіянами з Тамбовської губернії



(Семенов). Всежтаки навіть цей частинний матеріал дає цікавий причинок до пізнання національних відносин на малому відтинку південно-східнього пограниччя українських земель. Тому треба нам звернути бачну увагу на кожне джерело, яке відноситься до колонізації та національного стану навіть найменшого присілка наших пограничних земель.

ІГОР ЛОЗОВЮК

Д у б н о

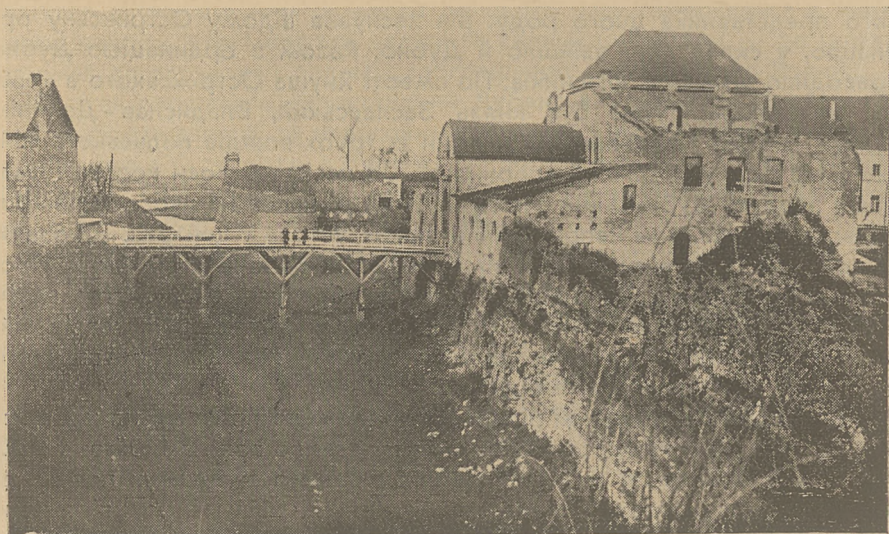
Серед широкої рівнини, із трьох сторін захищене неприступними ботами та річкою Іквою, що дивовижньо оплітає його, стоїть старовинне, здавна відоме в історії Волині місто — Дубно. Дубно, це одно з найстарших міст Волині. Неприступне положення цього місця здавна звернуло увагу наших предків-словян і вони побудували тут свою оселю та городище, а потому дерев'яний замок.

В історії Дубно згадується вперше під 1100-им роком. Літописи оповідають, як Давид Ігорович, князь Володимирський, осліпив Василька, князя Теревельського. Тоді „братья створиша мир межи собою, Святополк, Володимир (Мономах), Давид, Олег (Святославичі), в Увітчах (Вітичеві над Дністром?). І сдумавши, послаша к Давиду мужі свої. Посланії же придоша к Давиду і рекоша єму: »се ті молвят братья: не хочем ті дати стола Володимерского, зате вверга єси ножь в ни, єгоже не било в Русській землі; да се ми тебе не імем, ні иного ті зла не створим, но се ті даєм, тед сади в Бужьскім, в Острозі; а Дубен і Черториеск, то ті даєт Святополк...«”.

Після того згадується воно нераз в описах сварок між князями. Дубно тоді вже було сильно укріпленим, важним містом. Але не



Замкова вежа. — Фото І. Лозовіюк.



Замковий рів (будинки перед реставрацією). — Фото І. Лозовіюк.

встояло воно в 1240. році перед страшним походом татарів. Вони знищили саме місто і спалили дерев'яний замок. Дубно стало незначним селом, що належало до Остріжських земель, і продовж двох із половиною століть історія не згадує про нього. Власники його були ті самі, що й Острога. Відомо, що в 1386. р. Остріг належав до князя Хведора Даниловича Остріжського — а з ним і село Дубно. За князів Остріжських стало скоро розвиватися, поширюватися. Син князя Хведора, Василь, побудував мурований замок на іншому місці і з'явилися один за другим два мужеські монастирі, фундовані тими ж князями; а врешті князь Константин Іванович Остріжський, гетьман великого князівства Литовського, вистарався грамоту в великого князя Литовського Олександра, що дозволяла йому „побудувати в селі Дубні місто“. Грамота ця, дана у Вильні 9. червня 1498. р., крім цього надавала новому містові маґдебурзьке право та встановлювала в ньому щотижневі базари та ярмарок — щороку на св. Спаса. Це був дуже важний випадок в історії Дубна. З того року розвиток його пішов ще скоріше. Росла торгівля, розросталося місто, процвітали монастирі під опікою щедрого та побожного князя Константина-Василя. Дубенський замок у коліні Ікви, відділений від міста глибоким та широким ровом, що був штучною відногою тієї ж Ікви, захищений височенними мурами, був зовсім неприступний. Часті в ті часи напади татарів не могли нічого вдіяти цій твердині й задовільнялися тільки тим, що нищили саме місто. Наприклад, одного тільки 1577-ого року вони двічі нападали на місто та замок, але обидва рази відійшли ні з чим, грабуючи та палячи села Остріжських подорозі.

Зі смертю князя Константина Дубно стало власністю його сина, князя Януша, першого католика в роді князів Остріжських — і остан-

нього представника цього роду. Він заснував відому Остріжську ординацію, у склад якої увійшло й Дубно. Разом з ординацією Дубно переходило до всіх її власників. По смерті Януша Остріжського в 1630. році власником Дубна був князь Заславський, Владислав - Домінік, відомий із воєн Хмельницького, один із трьох вождів польського війська з під Корсуня, званий „периною”. За часів тих воєн козаки намагалися здобути Дубенський замок: в 1848. р. напав на нього загін Шолудивого Буняка, але неприступний замок устояв і цей раз, а козаки, спаливши місто та вирізавши в нім більше тисячі жидів, відійшли. Пробував добути замок і Кривоніс, та також без успіхів. Облягав потім у 1660. р. Дубенський замок московський боярин Шереметев із військом Юрся Хмельниченка, щоби полонити гетьмана Литовського Станіслава Потоцького, але відійшов ні з чим.

Дубно скоро по знищенні піднялося, одержало привілей на ще один чотириохтижневий ярмарок та оживилося. Бачило воно в 1705-ому році у своїх мурах Мазепу з його козаками, бачило турецьких послів до короля й самого короля Станіслава Августа. Найбільше розцвіло воно вже по розпаді Остріжської ординації, що під кінець свого існування вже звалася Дубенською, бо останній ординат, князь Януш Сангушко, жив постійно в Дубні. В 1774. р. до Дубна перенесено відомі львівські контракти, цебто контрактний ярмарок. Дубно почало рости та багатіти. Щороку з'їжджалися до Дубна на контракти десятки тисяч людей — купців та шляхти; а як до цього додано ще три двонедільні ярмарки — Дубно стало торговельним осередком усієї Волині. Та цей добробут тривав усього 20 літ. Зі скасуванням контрактів місто почало убожіти та занепадати. На початку минулого століття було ще осередком масонських лож на все Правобережжя, та це не могло вплинути на його матеріальне становище; воно не могло двигнутися понад пересічне



Луцька брама. — Фото І. Лозовюк.

повітове місто, що ним осталося до цього часу. Збереглися в ньому тільки рештки його минулої величі та сили й ці рештки — це цікавий предмет до оглядання для всіх географічних прогульок по Волині.

Зберігся першзавсе неприступний Дубенський замок з цікавою системою фортифікацій та невисокими вежами в рогах. Мури укріпленя сягають ще XV. століття, а будинки — побудовані вже в XVIII. столітті. Ці будинки були в цілості до самої світової війни. Знищені в часі війни, зараз реставруються. Коло замку зберігся сухий тепер рів; у ньому в часі праць над відбудовою находять багато старовинних монет і люльок. Видно, замкова зала, як усі козаки, любила тютюн та люльку!

З одної приступної до міста сторони боронила його велика брама, звана Луцькою. Тепер вона замурована, а вулиця міста, що розрослося поза неї, проходить рядом. Видко в цій брамі бійниці у грубесних мурах, таблицю з датою відновлення. Під замком, брамою та цілим містом збереглися підземелля. Під замком ідуть вони у два поверхи й горішні з них такі широкі, що туди, як кажуть, заїзджали повозкою в четверо коней.

Крім цього цікава ще: церковця давнього монастиря св. Спаса на острівку, побудована в 1643. р., — з огляду на давність і дуже мальовниче положення; костел давнього Бернардинського монастиря, побудований в 1620. р. і врешті величезний ратуш з XVIII. ст., що памятає кращі часи Дубна та пишні контракти.

Звертає ще увагу над входом до замку герб князів Остріжських. Є в нім і герб Дубна. Герб цей недавно офіційно стверджено Міністерством Внутрішніх Справ — срібна острога, зоря та півмісяць, золоті на блакитньому тлі.

МАРІАН ГАВДЯК

Станиславівщина і Станиславів

Коли сходимо північними узбіччями Горган і долинами Солотвинської та Надвірнянської Бистриць на північ у напрямі Дністра, тоді, минаючи останній хребет Карпат, бачимо, як Бистриці при виході з гір на карпатське Підгір'я, розширюють свої долини та зі зміною свого спаду насапають на поверхні горбовини Підгір'я скельний матеріал, принесений із гір. Згодом щораз більше звільняють свій біг та впливають на невелику рівнину, що незаметно обнижується з бігом Бистриць до північного сходу. На північному сході (вже недалеко Дністра) Бистриці та їх правий доплив Ворона стрічають на своїй дорозі мур, який годі їм поконати, в виді високого і стрімкого берега цієї частини Поділля, що лежить по правому березі Дністра.

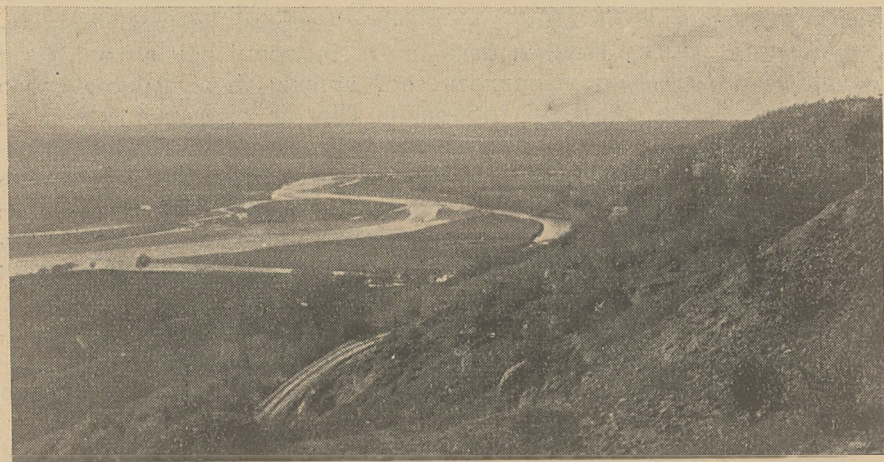
Тому Ворона та Бистриця Надвірнянська скручують на північний захід, щоби, пливучи під стіною подільського Задністр'я, получитися з солотвинською Бистрицею та вже полученою Бистрицею поплисти на північ і біля Єзуполя влитися до Дністра.

Невеликий простір згаданої рівнини обмежений теж на заході здовж Солотвинської Бистриці пологими горбами Підгір'я, що тягнуться аж до Дністра. На сході знову здовж Ворони продовжується

високий беріг Задністр'я, так, що ціла рівнина в виді чотирикутника представляється як кітловина. В останніх часах відома вона в науці під назвою станиславівської кітловини як географічна одиниця, що відрізняється під деяким оглядом від сусідніх країн. Колись, у давніх часах, перед льодовиковою добою цілий простір теперішньої станиславівської кітловини був багато вище піднесений, ніж сьогодні. Ріки Бистриці плили тоді на значно вищому поземі прямо на північний схід до Дністра. Коли горотворчі рухи земної кори витворювали у третинному періоді величавий ланцюг Карпат, внутрішні сили підносили в доземому напрямі цілі партії гір, а рівночасно спричинювали западання углиб деяких просторів, положених на півночі між Карпатами й непахитим муром подільської плити. До таких саме просторів, що тоді запалися, належала і станиславівська кітловина.

Що так воно в дійсності мусіло бути, свідчить про це хоч би той факт, що на поверхні Задністр'я, себто на тій частині Поділля, що лежить між Дністром і станиславівською кітловиною, в околиці Добровілян, Колодіївки та Узін'я, находимо верстви старих ріниць із великими круглими ріняками виразно карпатського походження. Могли їх зложити лише ріки, що плили з Карпат до Дністра, а тими ріками могли бути лише Бистриці, отже, мусіли вони плисти на багато вищому поземі, ніж сьогодні, а простір станиславівської кітловини мусів бути навіть дещо піднесений від поверхні сьогоднішнього Задністр'я.

Ціле дно станиславівської кітловини вкрите грубими шарами глин, що походять із льодовикової доби. Здовж долин рік лежать найновіші верстви, нанесені ріками, а це ріняки та намули. Глибші верстви, що лежать у нутрі станиславівської кітловини під ділювіальними відложеннями, досі геологічно неспросліджені, однак можна догадуватися, що будуть це могутні поклади третинних (міоценських) глеїв, відложених останнім на наших землях морем. На них лежать рінища, котрими колись Бистриці засипали давню поверхню станиславівської рівнини.



Станиславівська кітловина — вид на Бистриці та на стінку Поділля. — Фото М. Гавдяк.

З вершка вовчи-
нецької стінки (так зо-
вуть стрімкий беріг
Задністря від назви
села Вовчинця, що ле-
жить при спливі обох
Бистриць), у ясну дни-
ну маємо гарний вид
майже на цілу кітло-
вину, на ріки, що пли-
вуть численними за-
крутами, та на оселі,
розкинені серед рів-
нини. Далеко на півдні
синіють вершки Гор-
ган, до півдня лагідно
підноситься рівнина
від висоти около 230
метрів під стінкою до
висоти 300 метрів, де
переходить у Підгір'я.

До найстарших ос-
ель серед станисла-
вівської кітловини на-
лежить містечко Ти-
сьмениця, положене
над Вороною в північ-
но-східньому куті кі-
тловини. Про Тисьме-
ницю оповідає київ-
ський літописець, що
князь Володимирко
в 1141. році їздив ту-
ди на лови.

Наймолодшою осе-
лею, що виросла на
більше місто серед
кітловини та надала їй
назву, є Станиславів,
що повстав у другій
половині XVII. століт-
тя. В північно-захід-
ньому куті кітловини,
між обома Бистриця-
ми, недалеко їх спо-
луки, збудувала роди-
на польських вельмож
Потоцьких оборонну



Станиславів: 1. Середмістя; 2. На Сокольському
Здвизі; 3. Хазяйство в Вовчинці. — Фото
М. Гавдяк.



Станиславів. — Новий Ратуш (із гербом міста). — Фото М. Гавдяк.

Станиславівська народня ноша
в Радчі. — Фото М. Гавдяк.

твердиню, боронену ріками та багнами. Оновником твердині був Андрій, син Станислава Ревери. Почав будову в 1661. році Франц Корраціні на взір тодішніх голяндських твердинь. Із кінцем XVII. століття, підчас війни з турками, та в початках XVIII. століття, підчас північної війни, твердиня видержала різні облоги. В половині XVIII. століття вдруге перебудовано твердиню французькою системою Вобана. Син Андрія Потоцького, Осип, та внук Станислав замінили тоді Станиславів на великопанську резиденцію, що відома була в Польщі як центр опозиції проти пануючої тоді династії. У другій половині XVIII. століття по смерті Осипа Потоцького впало значення Станиславова. В 1764. році зайняли його російські війська та держали аж до першого розбору Польщі. В 1772. році Австрія зайняла Галичину, а в початках XIX. століття знищила фортифікації Станиславова.

В 1868. р. велика пожежа знищила Станиславів; удруге частинно знищений був підчас світової війни. На короткий час Станиславів був столицею Західньої Области У. Н. Р. З упадком У. Н. Р. перейшов під польське правительство та став осідком воєвідського уряду. Місто поширилося прилученням в 1925. р. підміських громад, повстав тоді великий Станиславів із простором 2227,5 гектарів та 36 тисячним населенням (18,6% греко-католицького відоісповідання).

За австрійських часів значення Станиславова основувалося передовсім на його положенні та на важких комунікаційних шляхах, які переходили через нього. Положення у північних стіп Карпат, близько Дністра, в південно-східній частині австрійської Галичини, Станиславів

був природним посередником між Карпатами й Поділлям та між Галичиною, з одної сторони, й сусідніми країнами, як Буковиною, Угорщиною та Румунією, з другої. Як важний залізничний вузол лежав на перехресті шляхів, що провадили на південь до Угорщини, на південний схід до Румунії та на північний схід на Поділля. В ньому концентрувалася управа залізниць південно-східньої частини Галичини та Буковини.

За польських часів відносини дещо змінилися зогляду на зміну політичних границь. Станиславів набрав значення воевідського міста та осідку різних урядів. Розвинулися тут деякі роди промислу, спертого головню на перерібці хліборобських продуктів.

Велика частина населення сьогоднішнього Станиславова — це жида (41,4%), що займаються торгівлею, дрібним промислом, транспортом та посередництвом. Багато також жидівської інтелігенції вільного звання. Щойно другою групою по жидах є поляки. Вони по званні творять переважну частину урядництва, залізничних та поштових урядників та нижчої служби.

Українці у Станиславові по статистичним даним з 1931. р. не дотягають до пятої частини всего населення. Вони переважно хлібороби та зарібники на перемістях, дещо нижчої служби головню залізничної, дещо урядничої інтелігенції та інтелігенції, що належить до вільного звання. Відносно мало українців купців та ремісників.

ВОЛОДИМИР ОГОНОВСЬКИЙ

Л і т т о м у с т о

Одним із найбільших подорожників-чужинців, що відвідали Україну, а найбільшим подорожником-чужинцем, що мандрував по нашій Батьківщині в минулому сторіччі, був Йоган Георг Коль. Це був великий учений і мандрівник, один із найбільших географів того часу; він має небуденне значення як основоположник антропогеографії. Його праці про станиці Європи, про залежність комунікації й осель від поверхні землі — це клясичні географічні праці. Але для нас він важний із іншої сторінки.

Родився 28. квітня 1808. р. у Бремi. Був 6 літ приватним учителем у Курляндії й тоді обїхав Східню Европу. Подорожував і по інших краях Європи, а відтак по Америці. Описав усі свої подорожі, а до того написав кілька праць про відкриття Америки. Помер 28. жовтня 1878. р. як бібліотекар міської бібліотеки у Бремi.

По Україні подорожував 1838. р. Зміряв її на всему просторі від Харкова по Одесу й від Одеси по Перемишль. Цю свою подорож описав Коль у двох шоститомових творах, що звуться „Райзен ін Зюд-руссиянд“ і „Райзен ім Іннерен фон Руссиянд унд Полен“. Перший опис торкається Степової України. Другий — в першiм томi описує Московщину, у другiм Україну, а третiм Галичину та Моравію. Для нас ці твори мають велике значення.

Вже сама форма обох творів підходить наскрізь під вимоги сучасної науки. Не є це сухі ітінерарі чи статистичні схеми, які літ тому сто ще часто появлялися. Є це наскрізь науковий, всесторонній і безсто-

ронній і правдивий опис нашої батьківщини в найширшому розумінні географії. І є це перший того рода опис. Всю повноту явищ із ділянки геоморфології, гідрографії, кліматології, біогеографії, антропогеографії, антропологии, етнографії, історії, економіки та політики пов'язав Коль і дав усесторонній образ України як географічної одиниці. Тому його праця має епохальне значення не лише для розуміння тогочасного стану, але також сучасного розуміння географічних відносин. Ці всі додатні сторінки Колевої праці є вислідом автопсії і всестороннього інтересу до прерізних питань, а також вислідом вміння зібрати правдиві інформації та висвітлити справжні причини.

Але строго науковий характер Колевої праці не робить її недоступною для широкого загалу читачів. Навпаки живість і вміння получить строге з жартівливим, незвичайне з буденним, науку з оповіданням роблять ці подорожі займавою лектурою. Дотого вони навіяні теплою й симпатією до нас, бо український край і нарід полонили Коля.

Ось поетичний зразок, перетканий гарячою симпатією:

„Хати повиті зеленню й буйним зіллям розкинулися по узбіччях балок і поховалися в ярах. Високо поза селом, де вихри продувають, стоїть 50 і 100 вітряків. І так перед подорожнім, що їде високим, голим і пустим степом нечаяно розкривається дуже живописна та небуденна картина, коли з яру виринає українське село.

Живуть у чисто вдержаних хатах, що до тебе всміхаються. Вони не вдовольняються тим, що кожної неділі мують їх, як це роблять Голляндці, але ще щодві неділі їх білять. Тому їх хати виглядають білі неначе свіжо-вибілене полотно.

По городах високе бодаччя й усяке інше хабаззя росте дико та буйно всуміш з посіяним і посадженим квіттям і зіллям, дзвіночками, туберозами й астрами, з кавунами, гарбузами, огірцями й іншими на Україні плеканими городовинами. В неділю йдуть дівчата в ці городи, рвуть величаве квіття й завітчуються неначе кралі. Ба навіть ці українські стрункі дівчата так дуже люблять квіття, що в будні при роботі завітчуються й тоді подабають на жрекині Фльори. А, що вони люблять співати, то переживається по цих селах таке, що рідко деінде стрінеться. Жінки, завічані, за найтяжчою працею безустанку співають мов соловії. І тяжко самими словами цю повну життя картину переказати живо читачеві”.

А ось сілюета українця:

„Коли ми читаємо описи українців деяких письменників (Клярка чи Гофмана), то треба вірити, що це нарід самих Апольонів*). Але подорожній, що вперше побачить цих сонцем обсмалених і чорноземним пилом обліплених художавих і змучених людей, подумає, що має перед собою расу огидних варварів. Це так зразу. Бо по докладній

*) Едвард Даніел Кларк (1769—1822), англійський мінеральог і подорожник у своєму величаво виданому описі: „Travels in various countries of Europe”. London 1812. Т. I. 4^о. ст. XVII+15+800 на 212. стор. пише: „Ми зустріли каравани українців, що різняться під кожним оглядом від інших мешканців Росії. Це дуже шляхотна раса. Вони виглядають кріпкіше та краще від москалів і перевищують їх у всьому, де лиш може одна класа людей перевищити другу. Вони є чистіші, запопадливіші, чесніші, благородніші, ввічливіші, відважніші, гостинніші, побожніші та менше забобонні.

обсервації й абстрагуванні від випадковості зовнішній вид учить про краще. Бо українець, що старанно робить туалет, плекає своє тіло та бере козацький або гвардійський однострій, виходить своєю фізіогномією більше ніжно-вироблений і ближчий досконалості ніж москаль, а також шляхотніший і кращий”.

А відтак іде довгий (60 сторінок) і основний трактат про москалів та українців. Ось підвідділи цього трактату: поширення москалів, поширення українців, одностайність москалів, одностайність українців, сила противенств, склад тіла українців, склад тіла москалів, словянський пратип українців, різні думки про характер українців і москалів, українець побіч москаля, темперамент українця, темперамент москаля, кріпаки та пани, торговельний геній москаля, замилювання українця до ріллі, гостинність українців і москалів, забобонність українців, українські жінки, чистота українців, характеристичні ціхи фізіогномії й характеру, різниці діалектів, народня поезія українців, пословиці, одежа, кухня і стіл українців і москалів, танці, музичні інструменти, спосіб будови, український плуг, московський топір, українські килими, недуги українців і москалів, природний стан українців.

Ці розважання, де докладно зясовані різниці між українцями та москалями, попереджує історичний вступ. А історію України знав Коль добре. Знав Бантиш-Каменського та Псевдо-Кониського. По історичних заввагах кидає Коль ось які політичні думки:

„Розірвання було колись великим нещастям українського племені, також і відносно політики. Властиво лише дуже короткий час було воно одне та дуже велике. За Володимира, що княжив у Києві. Сьогодні одна частина українців за Карпатами в мадярській державі, друга в австрійській провінції Галичині, деякі осталися при Туреччині, інші над горішнім Доном, прилучені до російських губерній. Але головна маса залишилась над Дніром у черенній Україні. Якщо було би можна всі ці частини політично об'єднати, то українське плем'я у відношенні до московського було би доволі сильне. Цеголки до такої будівлі лежать усе готові. І може колись найдеться геройський будівничий, що їх зложить...”

Нема сумніву, якщо колись російський кольяс знову розпадеться — Україна буде одною з частин, що від нього відірвуться і стане самостійною”.

(д. б.).

Присилайте передплату
на другий піврік 1937 р.

БОГДАН МАНДЮК

За українську краєзнавчу фільму!

Останніми часами говорять у нас багато про українську фільму, але на цьому говоренні й кінчиться.

Вправді, amator українського фільмового мистецтва Ю. Дорош та фахівець Р. Турин роблять деякий рух, але наше суспільство не захоплюється можливостями розвитку цього могутнього засобу пропаганди рідної культури. Мені здається, що причина лежить у тому, що в нас замало реклями, не показується скрізь своїх праць, а з рецензій показу перших українських вузькострічкових фільм бачимо, що фільми ці не викликали більшого зацікавлення та не очарували публіку.

Глядимо на фільму, звичайно, як на недосяжний для нас ідеал, здається нам, що до створення фільми потрібно багато мільйонів, гарно вивінуваних ателіє, визначних зірок, платних щонайменше по 10 тисяч місячно.

Якщо ми з цієї точки глядимо на фільму, само собою, що в нас вона не до здійснення; зате дуже корисно буде застановитися нам над проектом вузькострічкової краєзнавчої фільми, який дуже легко можна перевести в життя.

Про вузькострічкову фільму говорить Е. Кран. Призадумується над вагою фільми й технічним способом переведення в нас фільмової продукції.

Краєзнавчі, короткометражеві фільми, які наглядно показали б нам красу нашої землі, вміли захопити маси й викликати любов до рідної землі, зробили б у нас велику культурну місію та заохотили б до краєзнавчих прогульок і дослідів минулого.

Кожний із наших загорілих прогульковців може дуже легко справити собі аматорський кіноапарат (ціна: від 100 зл.) та зафіксувати всі свої враження на фільмовій стрічці. Такі різні й удатні фільми можна би зібрати разом та, дібравши відповідний матеріал, створити цілість.

Дешевий проєкційний апарат уможливив би висвітлювання фільм по містах, містечках і селах.

Мусимо тут завважити, що сила картини стораз глибше втискається в тямку, ніж мертве, а навіть і живе слово.

Щоб наші фільми вийшли справді принадно, мусять аматори фільмового мистецтва відповідно підготуватися, перестудіювати важніші праці з цієї ділянки, зробити декілька спроб, а щойно тоді схоплювати відповідні моменти з життя і природи.

Чому маємо давати чужинцям нагоду до викривлювання наших звичаїв та одягів, що часто вживають їх до пропаганди своїх інтересів, а ми тимчасом стоїмо осторонь, неначе б це все зовсім не цікавило нас.

Велике значення мала б також виміна наших фільм між різними краями й головно нашою еміграцією в різних краях; такі взаємини творили б багато добра для зєдинення нації.

Тому, коли приходить час літніх прогульок, не марнуймо його, але стараймося всі, як тільки хто має до цього змогу, використати його та започаткувати справді велике діло.

ЯРОСЛАВ ВИТОШИНСЬКИЙ

С п о м и н и з м о ї х п р о г у л ь о к

II

Відбув я прогулюк багато й то в тому часі, коли ще мало хто з наших волочився по горах. Поляків ще частіше можна було стрінати на прогульці, а жидів ні на лік! Деякі прогульки відбув я самий, деякі в невеличкому гурті під проводом д-ра Михайла Коцюби, що ще скоріше, ніж я, запалився цим спортом, деякі знову ж у невеличкому гурті під моїм проводом, а три збірні прогульки з учнями Академічної Гімназії у Львові.

Думаю, що варто — попри інші спомини — утривалити також і згадки бодай про деякі з цих прогулюк, бо всежтаки я був одним із перших аранжерів збірних мандрівок по горах. Очевидно, тільки про деякі, бо напевно багато з них вже вилетіло з пам'яті; це ж уже 50 літ від першої моєї прогульки. Авжеж про масові прогульки з учнями конче треба згадати, бо я був першим, що зважився тягнути кількадесять учнів зі Львова на Хомяк чи Говерлю і, щоби́льше, без найменшого припадку завести їх туди благополучно та з великим хісном повернути назад до Львова.

В роках 1887—1891 перебував я кожні ферії в Микуличині в п. Ясьової Бауер, де за малі гроші мав я з ріднею помешкання, обслугову й першорядний харч продовж 2—3 місяців. Пригадую собі — в одному році за три місяці побуту в цієї господині й за повне удержання чотирох осіб заплатив мій батько 200 корон і це вже називалося добре. Очевидно, ми доїздили з Радча (коло Станиславова) своїми кіньми на Тисьменичани-Надвірну, бо залізниці ще не було; побудували її щойно в 1893—4. рр.

В тому часі (1887—91) сходив я всі найближчі до Микуличина гори: Свинячку, Явірник, Маковицю, Лісний (Лішнів), Хомяк. Деякі з них подва і три рази, але це все були однодневні прогульки; дальше не запускався, бо не було з ким іти, а самому було і скучно і трохи лячно. А може були б і не пустили!

В 1887. р. перебував у Микуличині на феріях проф. Юліан Романчук із ріднею — з жінкою й синами, Титом і Юліаном. Мешкали в со-трудника о. Матковського, а харчувалися також у п. Ясьової. З того часу пригадую собі цікавий випадок: На полонині на Лісному скочив у ночі молодий медвідь у стаї на бика, але потрапив на великого й сильного — так, що цей бик побіг разом із медведем аж у село. Збіглися гуцули й бартками зарубали медведя, але й бик погіб. Коли про те довідалося лісництво, наложило на гуцулів кару за медвежу шкуру — так, що гуцули не лише не дістали відшкодування за бика, але ще й мусіли платити гроші. Покривджені звернулися до посла Романчука зі скаргою, але, на жаль, посол нічого не міг їм порадити, бо „такий був ловецький закон”.

Пригадую собі також велике торжество коло церкви на Спаса — цісарські уродини. Гуцули сходилися з гір із своїми рушницями й у часі Богослуження на команду одного бувшого вояка віддавали кількаде-

сять стрілів. Гуцули малися тоді добре й не жалували собі; у свята й неділі годі було перейти коло коршем (біля довгого моста), а не рідко була й бартка в роботі і кров потекла... Прутом — хоч рідко — пили тоді дараби при більшій воді. Гуцули кермували ними аж до водопаду (гуку-пробою) в Яремчі; перед гуком вискакували на беріг, а сплави пускали самопас та нижче знову ловили їх.

Найліпше памятаю, бо найкраще мені вдалося, прогульку на Хомяк у 1889. р. Я з девятилітнім братом Зеноном і фірманом Оніфром Загірняком із Глибокого вибрався досвіта з Болотця на Хомяк — від південної сторони. Вихід був незвичайно тяжкий, бо від самого долу йшлося по величезних ховзьких скелях. Пізніше я виходив усе від Женця, т. зн. від півночі стежкою аж на Баранію. Туди вихід легший. Зате вид мали ми прекрасний... Всі верхи, менші й більші (Сивуля, Близниця, Свидовець, Чорногора й ін.), зарисовувалися дуже виразно; з півдня Ясіня, Поляниця, від півночі Станиславів, Радче... Найбільшу вітиху мав наш бойко з Підгіря, що своїми очима бачив далеко більше та докладніше, ніж ми, та показував нам села, яких ми не виділи!

По горах тоді ходилося гуцульськими стежками; про якінебудь знаки не було й мови; „Товаржиство Татржаньске” (відділ Чорногорський у Коломійі) почало свою діяльність щойно по збудуванні залізного шляху Станиславів—Вороненка й Коломия (Стефанівка)—Делятин — у 1894. р. Один двірок був у Ворохті, другий уже давніше в Жабі. Тут його господарем був Юра Перкатюк, який із початком 1900-их років перейшов до Ворохти та в якого я перебував кожні ферії аж до 1909. р.

Додам, що в Микуличині крім кількох коршем був тоді тільки дім пароха (згорів у часі великої війни), церква, яку малював Корнило Устіянович (поміж святими помістив одного у своїм портреті, що було тоді приводом великого негодування серед гуцулів), дім сотрудника, школа, тартак, будинки лісництва та опущені великі будівлі старої скляної гуті. Крім цього самі гуцульські хати. Літників, крім нас, не було ніяких; по коршмах можна ще було стрінути кількох хорих жидів. А тепер?!

В перших днях серпня 1893. р. вибрався я — перебуваючи вже стало в Золочеві — на довшу прогульку в гори в товаристві д-ра Данила Кулика, що був тоді конципієнтом в адвоката Лонгіна Рожанковського в Золочеві, пізніше адвоката в Кутах, та двох синів Рожанковського — Мартина, пізніше лікаря на Підгір'ї, і Теодора, пізніше судового радника у Львові.

Зі Станиславова йшли ми пішком до Старих Богородчан, попасали в моїх родичів, потім далі йшли пішком до села Лисівчан. Там також у мсіх родичів перебували кілька днів і фірою заїхали до Надвірної. Відтам балагулюю доїхали до Микуличина на ніч. Подорож була дуже несимпатична задля дощу й зовсім розбитої дороги; тоді саме будували залізницю до Воронянки. Другого дня мандрували ми вже без дощу назад до Яремча на водопад, оглянули будову великого моста та повернули в Микуличин. У Микуличині ми знову переночували й уранці пішли пішком і без дощу до Ворохти. В Ворохті найшли ми нічліг у гуцула Івана Мочерняка-Музики, що приймив нас незвичайно

радо, гостив кулешою, молоком, яєшнею, багато розмовляв та розпитував... Саме собою, був дуже радий... Ми переночували в оборозі та по сніданку попрощалися з гостинним гуцулом, що не хотів від нас брати ніякої плати, а майже примушений узяв небагато й запрошував нас знову відвідати його.

В кілька років пізніше цей самий гуцул вже не таким став. „Культура” зробила своє: в розмові згадував про коніак, сардинки й т. п. Продав був частину ґрунту під залізничий двірець, мав гроші, любив товаришувати з панами та, нажаль, радо переймав панські звички, само собою, гірші. Він знав мене як професора, але, що любив кожного „пошанувати”, ц. зн. дати пізнати, що розуміється на товариських формах, тому щокілька літ „авансував” мене все вище. Так отже, шанував мене потому директором, за рік-два кликав „мій радцо, любий-коханый”, то знову за рік величав мене „презусом”... Очевидно, ніщо не помагало, коли я відпекувався, — мовляв: „я вмію пошанувати”...

Одного з його внуків пізнав я в часі мого побуту в Ворохті в 1933. р. як дуже діяльного й інтелігентного молодця.

Вранці наймили ми чотири осідлані коні в іншого Івана Мочерняка, що був потім війтом і мешкав унизу при дорозі, та мали намір іти на Говерлю. Але безнастанні дощі не давали надії на погоду й, щобільше, ми довідалися, що робітники занесли відкись холеру, яка вже наближалася до Ворохти. З огляду на те ми змінили плян та казали перевести нас у Жабе. Дорога вела, як і тепер, на Арджелюжу, Буковелу, Криве Поле, але тоді поправді її не було. Сьогодні вже їдуть туди автоами, а тоді ми пробивалися місцями густим лісом, який ще не знав сокири. Були хвилини, коли гуцул казав нам ждати, а самий ішов розглянути, куди б можна перейти. У двох-трьох місцях казав нам злазити з коней, сокирою прорубував для них дорогу й переводив їх обережно поодному. В 1904—5. рр., коли я знову ходив до Жаб'я, вже була можлива возова дорога. Здається мені, що найтяжча дорога була в місці, де доїжджалося до границі Буковели. По жабівській стороні вже не було такого густого лісу й ми свободніше доїхали до Жаб'я-льця. Тут ми попрощалися з Іваном і пішком пішли до Слупейки на нічліг. У Слупейці примістилися ми в Чорногорському Двірку, де господарем був згадуваний уже Перкатюк; добре покріпилися й вигідно переспалися в ліжках. Пляни мали ми різні: Буркут, Піп-Іван, Писаний Камінь... Але з них ніщо не вийшло, бо погода була фатальна! Остаточно рішилися ми йти берегами Черемоша вниз. Та незабаром побачили ми на ріці дарабу та якстій рішилися плисти на ній водою. На знак рукою керманич порозумів нас і приблизив дарабу до берега. Один за другим за хвилинку були ми вже на сплаві. Та аж тут показалося, що їзда на сплаві не була легкою. Треба було — особливо на частих порогах — добре вважати, а то й держатися за руки, щоби не поховзнутися. Бо поодинокі колоди були сплетені зі собою нещільно, але дуже свободно, межі колодами були дуже широкі прогаліни, щоби на поророгах не розірвало дараби. Коли б у часі такої їзди через пороги: нога або рука попала між колоди, що підносилися та опадали вниз, була б стерта і страчена на все. Не треба хибя додавати, що по кількох

хвилинах такої їзди ми були перемочені до нитки — не тільки від дощу, який час до часу кропив нас, але ще більше від заднього хвоста дараби, що, падаючи з високих порогів, обливав нас водою мов із ведра. Та ми — тоді молоді та здорові — не звертали на це уваги. Нас тішила скоро плавба... Так — помучені, мокрі й голодні, але веселі, доїхали ми аж до Ростік. Там ми попрощалися з керманичем і вийшли з дараби на беріг. Потім пішли ми до Великого Ріжна й Вижниці, вдруге вернулися до Ростік і Ріжна, де й розпрощалися з собою.

Цю прогульку вважав я невдатною, бо через непогоду ми не бачили гір, що їх вершки були постійно у хмарах, а в часі плавби Черешомешем годі було оглянути береги, бо треба було вважати, щоби не втратити руки або ноги. Всежтаки ми мали нагоду пізнати гуцулів, переїздити пралісом, побачити чудову долину Жабя, оглянути Сокільське, а передовсім пережити хвилини неабиякої емоції в часі плавби блистрою гірською рікою. Тоді перший та останній раз довелося мені плисти дарабою.

У 1894—6. рр. — пригадую собі, але не памятаю докладно дат — відбув я продовж одних ферій прогульку з Пасічної за Надвірною на гору Чортицю. Іншого знову року в більшому товаристві відвідав Скит Манявський — удруге, бо перший раз був я там ще малим хлопцем. Знову ж іншого року також у більшому товаристві їздив я зі Станиславова через Богородчани й Солотвину в Пороги, а відтам фірами на Бистру, де починалася тяжка, бо дуже стрімка, дорога на Сивулю. Прогулька не була приваблива, бо перепадували зливні дощі. Котрогось із цих років, перебуваючи в Яремчі, ходив я на Синячку. Дорога — дуже легка.

В 1897. р. дуже гарно вдалася мені перша моя прогулька на Говерлю. В товаристві Костя Телішевського (нотаря в Бучачі й Коломиї), д-ра Василя Маковського та мого брата Зенона виїхав я залізницею зі Станиславова до Ворохти. Подорозі перебули ми на оглядинах один день у Яремчі й один — у Микуличині. Також у Ворохті пробували ми дві ночі й один день, щоби не надто втомитися... Взагалі була це „панська“ прогулька, бо пан нотар покривав усі видатки, не жалуючи гроша й завжди заважаючи, що все дуже дешево...

По вигідному нічлігу в Чорногорському Двірку вранці — на чотирьох конях і в товаристві двох гуцулів — виїхали ми понад Прут на Говерлю, дорогою на Арджелюжу (Срібну воду), Завоєлу, Форощенку та добилися на Заросляк, де вже був доволі примітивний захист: дві кімнати з сінями посередині, а в них дерев'яні причі з нарубаним чатинням, яке добре відчували ми при спанні. Того ж таки дня під вечір ми виходили на Кознеську, відки чудовий вид на долину Прута та на Чорногору — а передовсім на її північно-західню частину від Шпиць по Говерлю. Другого дня вранці по доброму сніданку (харчі ми мали з собою) пішли ми попри стаю та русло Прута через перший котел, потім через поріг, попри другий котел на Гропу, а вкінці на самий верх. Маючи цілий день перед собою, ми йшли дуже помалу, щоби не втомитися, а на горі сиділи дуже довго. Погода була прегарна, види чудові, тож не хотілося сходити вниз, тим більше, що один із гуцулів виніс харчі.

Другий наш гуцул попровадив коні до захисту по угорській стороні. Хоч погода була прегарна, то все таки по якомусь часі, може по двох годинах, побачив я далеко на Сивулі білі хмарки, що незабаром більшали та посувалися доволі скоро на південний схід у нашому напрямі. Я звернув увагу товаришам, що буде дощ, але не переконав їх, бо ніщо не вказувало на те. Та хмари насувалися щораз ближче і ставало їх щораз більше. Незабаром закрили Горгани, появилися в них блискавки та загуркотіли громи — один по другім. Хмари йшли низько й був короткий час такий момент, що хмари облили вже були Говерлю пониже верха з усіх сторін і зовсім закрили вид, лиш ми на вершку все ще стояли у сонці вище хмар. Посипалися жарти про Олімп і громовладного Зевса... Та це не тривало довго. Вітер підніс хмару на нас, ми опинилися в густій мряці та в одній хвилині облили нас потоки дощу. Щойно, промокши до нитки, стали ми скоро йти вниз та серед страшної зливи, серед блискавок і громів бігти в напрямі угорського захисту. Очевидно, ми були свідомі небезпеки й ішли далеко один від другого, але на похвалу моїм товаришам мушу сказати, що ніхто не втратив гумору й веселости. На щастя було доволі тепло й буря не тривала довго. Незабаром знову заясніло сонце — ще заки ми дійшли до захисту. Тут гуцули запалили ватру, ми роздягнулися, висушили білля й одяг, попоїли й відпочали та на конях по страшному болоті поїхали вниз на Лазещену клявзу. Потім доброю вже дорогою, лишаючи Земір, завернули попри залізний шлях у напрямі Вороненки й через Вороненку до Ворохти на нічліг. Другого дня по купелі вийшли ми ще на Ребровач і пополудні вернулися поїздом домів.

Л и с т д о Р е д а к ц і ї

Хвальна Редакціє!

Ваш лист із дня 7-го лютого 1937. р. наспів до Тржича на день 11-го лютого, коли я був у Парижі й виїздив відти до Гавру, щоби увійти на корабель Аусонія й виїхати до Канади. Корабель опустив Гавр дня 12. II. Відвідав я Канаду і Сполучені Держави Америки та вернувся дня 30-го квітня 1937. р. до Тржича. Три місяці без вісьмох днів був я в дорозі.

„Наша Батьківщина" (ч. 1.) наспіла до Тржича дня 10. II. 1937. Число представляється дуже добре. На 26. сторонах 17 образців. Без образців немислиме таке видавництво, а знову образці побільшують незвичайно кошти. Добір статей і їх зміст доказують, що Редакція ставиться до справи дуже поважно й розумно. Вона бажає запізнити нас з нами самими, бо ми дійсно не мали нагоди пізнати нашу землю. Тому, що Східня Україна була під владою Росії, не було це приємністю виїздити тамки, щоби дістати за сторожа російського поліціанта. Спокійніша і приємніша була подорож до Берліна, Парижа, Інсбруку, Цюриху. Але не подорожували ми також по Галичині. Ми ж, селяни, не маємо у крові охоти до мандрівки. Держимосся села і розповідаємо радо, що поза межі свого повіту, а нераз свого села, ми не подорожували. Хто в нас подорожує залізницею? Погляньте на дворець... Самі жиди.

Слов'яни всі тяжкі до руху поза свої оселі. Чи робили ми коли із Львова прогульку до Борислава, або до Збаража, або до джерел Дністра, до Криниці, Жегестова? Пощо? Хто це має робити? Інтелігентів, що мають охоту пускатися в дорогу, так мало. Треба би придивитися загалові, котрого приходитьсь взивати до пізнання своєї землі. Це селяни, не



Словінське літницє Блед.

лише шкільна молодь. У Словенії, де я тепер перебуваю, подорожують також селяни. Але школа вказала на потребу пізнання своєї землі. Вони всі вміють читати, писати. Їх часописи пишуть про гори, долини, ріки, села, міста. Коли „Діло” або „Новий Час” або інші „політичні часописи” пишуть про потребу мандрівки, щоб оглянути Перемишль, Сколе, Броди, Турку, Городок Ягайлонський??? Самі мешканці не знають, чи у них є що оглянути. Треба би дати описи місцевостей з української точки думання і звернути увагу, де можна видіти дійсну красу природи, де є місця споминів про минувшину села, міста, народу. Ми не любимо споминів, а чи наші кладовища в порядку? А наші церкви в порядку? Навіть те, де ми маємо владу, виглядає гидко, нечисто, недбало, без ніякого смаку, без почуття краси і приличности, без пошанування споминів. Погляньте на наші колодязі, які могли б гарно, а навіть поетично виглядати. Що за гидь, що за нелад. Треба би спону-

кати всі часописи, щоби поширили охоту оглянути свою землю і плекали її красу описами, оцінками, похвалами й наганами. А де в нас можна переночувати, щоб чисто було й без неприємної задухи? Як іти в дорогу до Болехова, до Яворова, до Угнова, до Лаврова, до Турки, коли там нема де відпочати, перекусити, виспатися. Погляньте на Устріки, Літовищі, на Озеряни, який там лежить гній, кал, як тече гноївка, лежать здохлі коти. По селах дороги страшні, порошок, каміння або болото. В Болехові, де я їв хліб із маслом, ходили кури по столі, а в солі був пісок. То є Батьківщина...

В кожнім кращім селі повинен би хоч один господар мати окремий будинок із двома кімнатами й передпокоем (кімнати 2,50 м шир., 3,5 м дов., 3,00 м вис.), де могли би стояти по два лежаки з коцями, щоби було де переночувати. Господиня повинна б знати дещо зварити. Нічліг і харч були б за гроші, бо українські мандрівники часто думають, що мандрівка це гостина в чужих людей. Товариство „Плай” могло б поручати села й міста, де є добрий нічліг і добрий харч за правдиву ціну. Мало б воно звертати увагу тих, що хотять іти на поїздку, куди їхати, де перебувати, що оглядати, як поводитись. Мешканцям треба порадити, як мають поводитися з мандрівниками, як дбати про вигляд огордів, обійстя, дому, церкви, дороги, стежки, містка, поруччя, щоби вони були чисті, гарні, привітні. Скільки плотів є на українських землях без дір, цілих і гарних для ока? А фіртки, як замикаються? Чи двері долом чисті? А шиби в вікнах, чи дійсно прозорі? „Та чому — питаю на однім селі — не висиплете піском дороги, щоб не ходити по таких болоті”? — „Та воно висхне”. — „Але потім буде порошок”. — „А то кому шкодить?”

Куди люди не зайшли, там ще Батьківщина чиста, але, де люди зачнуть природу поправляти, там на українських землях бридота струпи викидає. З чудово положеного Камінця Подільського на всі сторони гноївка стікає вонюча. Наші найбільші туристичні осередки — це відпустові місця. Як там українські „туристи” ночують?! Як відпочивають, як їдять, як проходжуються?! Словінські відпустові місця — це гарно улажені, чисті, неймовірно чисті прогулькові села або містечка. Чи можна напровадити хочби одно українське село або містечко як взорець порядку і краси? Одначе, по селах і по містах живуть українські інтелігенти, яким мандрівне товариство могло б не одну просьбу, а навіть замітку переслати, як їх власна хата повинна б виглядати.

Скільки трудних задач стоїть перед туристичним товариством, щоб приязно, без злоби, без образи поучити мешканців і гостей, як вони мають доповнитися, щоби Батьківщина стала кращою...

Мандрівники не можуть обійтися без карт, які куплять у товаристві, щоб запізнатись із рисунком гір, рік, доріг і мати з цього досвіду користь, коли б прийшла хвиля, коли потрібно знати оборонні сторони своєї власної землі. Ходять українці як сліпі по своїх долах і горах та не знають навіть, з котрої сторони можна б їх боронити.

Ось на словінській або чеській землях опинилася торгівля, промисл, ремесло в руках словінських і чеських. Там є кому з міст мандрувати на села, щоби розглянутися по дібровах, гаях та левадах; на чеські

села йдуть чеські ремісники, купці, промисловці. Хто із сіл піде в нас оглядати міста й що в них побачить? Хто з міст помандрує в нас у села, щоб відсвіжитися лукою, полем, горою?

Однаке можуть і повинні йти ті українці, що тепер там живуть, нехай ідуть і поправляють свою Батьківщину, щоб стала кращою. Туристичне товариство бере на себе обов'язок дати почин до поступу, конче потрібного, щоб українські села й міста не були гірші від сіл і міст у других краях.

Товариство може стати осередком туристичного руху й давати пояснення не лише українцям, а також чужоземцям. Потрібний є альбом гарних і цікавих місцевостей, який разом із продажем видівок принесе товариству дохід. Але видівки мусять бути артистично гарні. Таких я ще не видів. Навіть про Львів не видали українці красних видівок, ані про Перемишль, ані про Борислав, ані про Дністер, ані про Черемош, ані про Буг, ані про Припять, ані про Карпати. Текст до видівок можна б подати в міжнародній формі. Однаке вони мусіли б бути понад усякий сумнів гарні. Видівки роблять розголос і приносять дохід тому, хто вміє їх видати і продати.

Бажаю успіху в роботі. Жадаєте, щоб я писав до журналу „Наша Батьківщина“. Коли ж я в чужині й не можу нічого дати, хіба описи чужих сторін. Правильно дописувати не можу. Мій час і труд присвячую передовсім справам руханки і змагу. Щиро здоровлю, гаразд

Іван Боберський.

К у т о к з б и р а ч а

книжка

Коли хто має в себе вдома бібліотечку чи навіть порядну бібліотеку, то чи можна назвати його колекціонером?

На таке питання можна відповісти: так!, або рівно ж: ні! Цікує його замилювання до якоїсь речі. Отже, коли хто збирає книжки без замилювання до книжки, як такої, а в силу конечности, то він не є колекціонером. Для такого добродія, — хай це буде адвокат, лікар, інженер, — його бібліотека є тим самим, що для теслі сокира, для купця — крам. І сокира, і крам, і книжка мають своєрідне застосування і знамена засобів для екзистенції, безпосередньо чи посередньо — однаково.

Знаю в Луцьку одного адвоката. Бібліотечка адвоката може складатися від кількадесяти книжкових об'єктів до кількох сот, у залежності від, так мовити б, інтелектуального діапазона особи. Знайомий мій, адвокат, може похвалитися бібліотекою в кілька тисяч книг правничого змісту.

Визначний теоретик права, добрий його історик, замилюваний у філософії права, переносить своє замилювання на правничу книгу, що є свого рода втіленням ідей, що його цікавлять. Тут ми дуже близько підходимо до типу колекціонера.

Можна собі представити, яку кольосальну вартість має така кількатисячна, об'єднана одною ідеєю збірка. На скільки питань, скажемо, молоді правники, теоретики чи практики, можуть знайти відповідь, скільки конечного їм знання можуть зачерпнути з цієї безденної криниці правничої мудрости.

Тут мимохіть мушу трохи віддалитися від теми.

Власне, ідеально беручи справу, кожний спеціаліст, що цінить себе, повинен би мати в себе велику, по можності вичерпуючу знання його фаху — бібліотеку. Те, бодай бачимо в націй старої культури, тих націй, що стоять у проводі цілого людства.

Візьмім для прикладу синів гордого Альбіона. Англія має території по цілому земському гльобі, під її кермуванням перебувають грубі сотні народностей, кожна з властивою собі культурою, побутом, релігією, мораллю, правом, ступнем розвитку і т. д., і т. д.

Молодий англієць-фаховець сьогодні покінчив школи, завтра потребує перенестися на сотки кілометрів віддалені місцевості задля застосування свого знання й енергії. Поза досконалим знанням свого фаху потребує мати масу всякого іншого знання, найперше всестороннього знання того краю, в якому має виконувати свої функції, мусить там так само добре орієнтуватися, як у себе дома. Ніодна школа не може дати такого всестороннього знання, лише особисті студії, переведені в себе в бібліотеці.

На жаль, а може краще сказати на жах, у нас справа далеко не так стоїть. Наша книжкова продукція вбога. Це свідчить про убожество наших зацікавлень, бо продуценти книжки не можуть і не стануть продукувати того, на що не бачать попиту. Висота наших накладів, які, щоби розійшлись, потребують довгих літ, свідчить і про те, що в нас люди не збирають книжок, не лише з замилювання, а й потреби. Все разом свідчить про низький рівень культури й властиві йому лінивість духа й небалість.

Наші молоді люди, що вступають у життя й повинні його творити, стоять в обличчі того високого завдання, яке поставила собі наша нація, перед надто трудною задачею. Щоби виязатися задовольняюче з неї, повинні поза школою багато ще працювати над собою, над добуттям потрібного й удосконаленням добутого знання, всестороннього, не лише з області свого вужчого фаху. А мають для того лише один доступніший засіб — книжку.

Звикли в нас відмовлятися браком гроша на купівлю книжки. Отже, про грошеві засоби і про колекціонерство до наступного разу.

Ів. Ш.

Мандруйте по Батьківщині і при- силайте цікаві й ілюстровані опи- си відбутих мандрівок!

В і д Р е д а к ц і ї й А д м і н і с т р а ц і ї

За липень і серпень, ц. зн. у вакаційному часі, появиться тільки одно число «Нашої Батьківщини». Воно, хоч не побільшене щодо об'єму, нумероване як подвійне число — 7. і 8., за місяці липень і серпень. Всіх наших Передплатників і Читачів просимо вибачити видавництву цей «промах». Та на оправдання скажемо, що деякі, наприклад, польські туристичні журнали зовсім не видають вакаційних чисел і в них на ці два місяці праця зовсім припинюється. Видавництво «Нашої Батьківщини» змушене до цього тому, що не має ні одного платного робітника ні в редакції, ні в адміністрації, ні між дописувачами, а від тих, що цілий рік працюють безплатно, годі вимагати, щоби ще й у часі ферій відмовили собі заслуженого відпочинку по своїй тяжкій званевій праці, котру — до речі кажучи — ускладнюють собі вдоватку співробітництвом в нашому журналі. Так, отже, чергове (9) число «Нашої Батьківщини» появиться на початку вересня ц. р.

Також просимо вибачити адміністрації журналу, якщо б вона в часі ферій миттю не виповнила якогось свого обов'язку. Людина, що заступатиме в липні дійсного адміністратора, не обзнайомлена якналежить з адміністраційним ділом, тож може деякі справи проволікти. Всі занедбання, які в часі цього місяця заіснували б, адміністрація постарается направити сейчас у початках серпня. При цій нагоді хочемо вияснити одну справу. Всякі реклямації поагоджує адміністрація щойно тоді, коли їх назбирається більше, бо з висилкою поодиноких чисел зв'язані більші кошти. Отже, й у нормальному часі просимо не реклямувати вдруге вже раз зареклямованого числа, бо адміністрація про кожну реклямацію памятає добре й кожну все поагодить, дарма, що нераз змушена проволікати поагодження справи й навіть кілька днів або вислати зрекламоване число щойно зі загальною висилкою числа.

Рівнож звертаємося до наших передплатників із просьбою, щоби в часі цих двох місяців постаралися вислати передплату за другий піврік ц. р. Через неточність у присилці передплати журнал попадає в довги, а часто і друкарня відмовляється друкувати дальше число, коли попереднє не заплачене. Це знову ж спричинює опізнення в висилці журналу й т. д. Також і кількість ілюстрацій у журналі — що сильно обтяжують бюджет — залежить від того, чи передплатники точні в висилці передплати. Не маючи чим заплатити клішарні, редакція змушена обмежуватися в кількості й величині ілюстраційного матеріалу. А гадаємо, що, коли є люди, які погоджуються для добра українського краєзнавства працювати зовсім даром, то й наше суспільство повинно бодай точністю у присиланні передплати подбати про те, щоби журнал і надалі міг існувати й ширити серед нього власне любов і пошанування до того, що своє та найдорожче. Пригадаємо тут також, що «Наша Батьківщина» — це найдешевший український ілюстрований журнал!

Всім Високоповажаним Передплатникам і Читачам Редакція журналу бажає гарного й веселого ферійного відпочинку.

Передплата: для краю, Австрії, Чехословаччини й Румунії 6 зл. річно, 3.50 піврічно.
Ціна примірника 0.75 зл. Для інших країв — 2 ам. дол. річно, 1.20 дол. піврічно.
Число розрахункового переказу 256.

Адреса редакції й адміністрації: Львів, Чарнецького 26.

Видавець: Микола Кулицький. Відповідальний редактор Михайло Таранько.
Друкарня Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького ч. 26.